

Nr 342.

Av herr **Sjölander**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående allsidig utredning och förslag i lantarbetarefrågan.

Ett obestridligt faktum är, att bland alla arbetaregrupper äro lantarbetarna de sämst lottade. De ha den längsta arbetstiden i jämförelse med all annan lejd arbetskraft. Med de s. k. rykttimmarna uppgår arbetstiden till något över 3,000 timmar per år räknat. Dessutom har arbetsgivaren rätt till övertidstimmar. Lantarbetarnas arbete är synnerligen tungt och påfrestande. Hela deras liv blir egentligen en enda tung och lång arbetsdag utan någon nämnvärd omväxling. Lantarbetarens arbete kräver rikligt med föda och även vila för att göra honom fullt arbetsduglig. Största intresset måste han därför ägna åt att hålla kroppen i så god form som möjligt för arbetet. Uppenbart är, att under dylika omständigheter förkvävas hos honom andliga värden, vilka således aldrig komma till sin rätt.

Genom den vid urtima riksdagen 1918 antagna författningsreformen har lantarbetarekåren i ett enda slag ryckt fram till en betydande maktfaktor i det politiska livet, men då gäller också för kåren att förvärva de nödvändiga medborgerliga insikterna och stärka medborgareintresset, varigenom den på bästa sätt kan utnyttja sina medborgerliga rättigheter som verkliga samhällsmedborgare till samhällets gagn. Men för att nå detta mål måste arbetstiden för lantarbetarna och för övrigt allt annat tjänstefolk inskränkas och begränsas till ett maximum, som ungefär motsvarar de nu närmast kulturellt ledande klassernas. Den långa och hårda arbetstiden trycker ned lantarbetaren. Detta är tillräckligt att förklara, varför lantarbetarna i både andligt och medborgerligt avseende äro de mest efterblivna, då erfarenheterna såväl i vårt land som andra ådagalagt, att varje begränsning av arbetstiden inom ett yrke medfört en påtaglig andlig lyftning åt arbetarna inom detsamma.

Skall lantarbetareklassen i sin helhet kunna höja sig till ett högre kulturellt och andligt liv, och skall den över huvud taget kunna helt och fullt fylla sin ställning som medarbetare i ledningen av ett samhälle, som ställer allt högre krav på sina medborgare, så måste arbetstiden inskränkas, så att fritiden bereder rum härför. Endast genom en förbättrad levnadsstandard och en förkortad arbetstid kan kåren höjas såväl andligt som moraliskt och det medborgerliga intresset väckas och bibehållas.

Genom det tunga arbetet och den långa arbetstiden sker även ett våldförande på lantarbetarnas kroppskrafter. Lantarbetarens kropp böjes i förtid.

De andliga förmögenheter, som ligga förborgade hos honom, få sällan tillfälle att spira och utvecklas, och då har väl även han och hans familj rätt att njuta de högre nöjen, som litteratur, konst och kultur i övrigt ha att bjuda. Han får icke vara människan utan den levande arbetsmaskinen.

Knappast någon kår har en så otrygg ställning som lantarbetarekåren. Den enskilde individen är fullständigt utlämnad åt arbetsgivarens personliga godtycke, särskilt då det gäller förnyad anställning.

Tiden närmast före den 24 oktober svävar nästan varje lantarbetarefamilj i ovisshet om, huruvida anställningen kommer att förnyas, ty arbetsgivaren äger att fritt antaga och uppsäga eller avskeda arbetare, oavsett om de äro organiserade eller icke. Otrygghetskänslan är pinande.

Storbrukarna ha i ganska stor utsträckning reducerat sina arbetsstyrkor de senaste åren och därmed uppsagt ett avsevärt antal fast anställda arbetare för avflyttning. Att denna kraftiga reduktion av arbetsstyrkorna äventyrat skötseln av de privata storbruken samt bidragit till, att jorden i många fall blivit vanhävdad, torde ej kunna bestridas.

Vid nyanställning eller förnyad anställning hava arbetsgivarna i regel uppställt som villkor, att arbetaren skall hålla mjölkerska, vilket i realiteten innebär, att arbetarens hustru måste åtaga sig mjölkningsskyldighet, oavsett huruvida hustrun vore i tillfälle därtill eller hade krafter att utföra detta påtvingade arbete.

Mannens anställning blir i flertalet fall således beroende på, huruvida hustrun kan åtaga sig mjölkningsskyldighet eller icke.

Att sammankoppla dessa båda frågor är ej riktigt. Det kan leda till rätt så allvarliga konsekvenser. Jag skall inskränka mig bara till ett enda belysande exempel härpå, nämligen från Lindholmens gods i Uppland, där en arbetare förvägrades anställning på grund av, att hustrun väntade barnsbörd.

Att detta var med verkliga förhållandet överensstämmande, framgår med önskvärd tydlighet av följande skriftväxling.

Avskrift.

Lindholmen den 21 oktober 1921.

»Till Ordföranden i Upplands Lantarbetareförbund,
Herr Oscar E. Sjölander, Kungsängen.

Till svar å Edert ärade av gårdagen har jag nöjet översända ett erkännande från mannen ifråga, intygat av en arbetskamrat. Därtill vill jag meddela, att jag i överensstämmelse härmed antagit annan person, vars hustru åtagit sig mjölkningsskyldighet.

Med utmärkt högaktning
Carl Jæde.»

Det av herr Carl Jæde bifogade »erkännandet» och »intyget» från arbetskamraten:

Avskrift.

»På förekommen anledning får jag härmed meddela, att då Godsägaren C. Jæde uppsade mig till avflyttning, han anförde som skäl, att då han var i behov av mjölkerska, och min hustrù väntade barnsbörd i oktober och därför ej kunde åtaga sig mjölkningsskyldighet under hösten 1921 och vintern 1922, så måste han uppsäga mig i och för anställande av en kördräng, vars hustru kunde åtaga sig mjölkning. Någon kränkning av föreningsrätten föreligger icke, vilket allt härmed erkännes.

Lindholmen den 21 oktober 1921.

Sten Berggren.

Att ovanstående är med riktiga förhållandet överensstämmande, intygar som ovan:

K. Johansson,
Smed.»

De båda arbetarna hade icke mera med skrivelserna att skaffa, än att de skrivit sina namn under desamma.

Vad som således är en glädjande tilldragelse för lyckligare lottade familjer, kan vara till en förbannelse för statkarlen.

Ofta har hänt, att lantarbetarehustrur, oaktat de velat åtaga sig mjölkning, icke kunnat detta på grund av sjukdom, i många fall tuberkulos, eller ren fysisk klenhet.

Lantarbetarefamiljen drabbas således av en dubbel olycka, nämligen hustrun sjuk och mannen arbetslös. Knappast inom något annat fack torde mannens anställning eller arbetsförtjänst vara beroende av hustruns förmåga eller vilja att delta i arbetet.

För den enskilde arbetsgivaren möta i regel inga oöverstigliga hinder att få mjölkningsfrågan tillfredsställande ordnad genom särskild fast anställd mjölkerska, men det är ett mycket bekvämt och lättvindligt sätt att kasta bestyret och omsorgen härför på arbetarens familj.

Uppenbart är, att även lantarbetarens familj bör skyddas, att intet våldförande på densamma får ske, att hustrun ej berövas möjligheterna att vårda hemmet, och att ej mannen genom ovidkommande saker berövas sin anställning eller arbetsförtjänst.

I den mån det är möjligt delta säkerligen lantarbetarekvinnorna i mjölkningsarbete och övrigt arbete, men bör detta ske genom frivillig överenskommelse och ej såsom nu ofta är fallet indirekt på tvångets väg. Upprörande är, då husbonde söker tvinga sjuk eller klen hustru delta i arbetet och utan att taga nödig hänsyn till familjeomständigheter, annars hotas vederbörande med arbetslöshet. Det är samhällets plikt att skydda de värnlösa. Lantarbetarekvinnan och därmed även lantarbetarehemmet måste skyddas. Därtill sakna ännu lantarbetareorganisationerna makt. Här är således ett fält för skyddslagstiftningen.

I en föregående motion har undertecknad förut berört lantarbetarnas bostads-

förhållanden. Att lantarbetarebostäderna över huvud taget äro långt ifrån tillfredsställande, torde ej kunna förnekas.

I en motion i lantarbetarefrågan, väckt av herr Lindman 1919, måste denne motionär göra följande bekännelse: »I den för varje människas trevnad så betydelsefulla bostadsfrågan har mycket försummats.» När högerens ledare i en motion, undertecknad av 27 meningsfränder, gör ett dylikt uttalande, då skall det säkerligen ha gått ganska långt, och anmärkningen vara synnerligen välbefogad. Och herr Lindman och meningsfränder tillägga: »Lantbruket äger emeliertid stora möjligheter att tillfredsställande lösa denna (bostadsfrågan), större än andra näringar». Detta senare tillägg giver vid handen, att arbetsgivarna kunnat lösa denna fråga, men att de förbisett vikten av att hålla sina arbetare med verkligen goda, tillräckliga och sunda bostäder. Men det är icke blott herr Lindman och hans meningsfränder, som anklaga lantarbetarebostäderna för försumlighet och likgiltighet i berörda spörsmål. Samma anklagelse fastän något skarpare riktas också från arbetarehåll.

Bostadsfrågans utomordentliga betydelse för en kårs sociala lyftning kan aldrig tillräckligt kraftigt understrykas och betonas. Att statsmakterna böra ingripa samt vaka över, att försummelse från vederbörandes sida ej vidare få förekomma, torde vara en icke obillig fordran.

Huruvida och i vad mån staten bör träda ekonomiskt hjälpare emellan för att lösa bostadsfrågan, torde bliva föremål för en allvarlig prövning. Säkerligen skulle staten kunna vara den enskilde till god hjälp utan att direkt behöva idka välgörenhet, såsom genom instruktionsverksamhet, genom att utarbete och tillhandahålla ritningar för normaltyper av arbetarebostadshus m. m. Av stor vikt för lantarbetarefamiljernas trevnad är att få bort de s. k. »statarbarackerna» och att man övergår till systemet »*en-familjs-hus*».

Till varje stuga skall ovillkorligen höra ett lämpligt och tillräckligt stort område för trädgård och planteringsland.

Landsbygden erbjuder så få tillfällen till förströelser, varför trevnaden och nöjena måste sökas inom hemmets värld. Till lantarbetarebostaden måste höra tillräckliga och goda uthusutrymmen. Lantarbetarefamiljerna få icke utestängas från möjligheterna att skaffa sig extra inkomster, såsom genom trädgårds-, svin-, hönsskötsel och eventuellt ladugårdsskötsel m. m.

Det gamla statsystemet måste bort. Lantarbetarebostäderna hålla ännu fast vid det s. k. statsystemet, d. v. s. avlöningens betalning delvis in natura. En dylik form för avlöning måste betecknas som synnerligen omodern. Den giver anledning till mångahanda tvister. Om en arbetsgivare t. ex. ej i tid bärgar sin gröda utan får densamma förstörd genom egen vårdslöshet eller på grund av otillräcklig arbetsstyrka, får den statanställda taga konsekvenserna härav och nödgas som lön mottaga en mindervärdig natura. Därmed gör han naturligtvis en avsevärd förlust. Statsystemet bör därför utbytas mot rent timpennings-system, och bör det stå arbetaren fritt, om han så önskar, inköpa den natura, han behöver, hos arbetsgivaren efter allmänna marknadspriset för hela landet.

Hos mången lantarbetare förefinnes en varm önskan att erhålla några tunnland jord för eget bruk.

Det privata storbruket har stora möjligheter att tillmötesgå dessa önskningsar. Oftast har storbrukaren mera jord under eget bruk, än han hinner med att brukå. Här är nu icke meningen att föreslå en återgång till det gamla torparsystemet. Torparna ha i regel fått betala den jord, de brukat, med ett visst antal dagsverken, varvid värdet av dagsverkena ställts mycket lågt, varigenom torparna fått erlægga alltför höga arrenden för torpen. Därmed ha också deras ekonomiska ställning äventyrats. Även ha torparna i regel erhållit gårdens sämsta jord med otillgängligt läge. För att bruka denna ha de måst använda tidiga morgon- och sena kvällstimmar, för att icke säga nattens timmar. Det är ej ett dylikt system, som förtjänar att uppmuntras. Därmed vore lantarbetarna icke betjänade. Till de egentliga lantarbetarna vid gården och endast till dem, som så önska, skulle tilldelas så mycket jord, god och väl belägen, att på densamma kunde födas minst tvenne kor samt produceras tillräckligt med spannmål och potatis för lantarbetarefamiljens behov. För denna jord skulle lantarbetaren betala arrende efter länets gängse arrendepriiser. För ladugårdshus och dragkraft skulle även betalas skälig ersättning. Körkarlarna använda för skötsei av sin arrenderade jord de dragare, som de köra för gårdens bruk och äro satta att vårda.

För skötandet av det egna bruket skulle arbetaren äga rätt använda en viss procent av den ordinarie arbetstiden, som nu utgör omkring 2,750 arbetstimmar, rykttimmarna ej inberäknade. Under sommarhalvåret, då ordinarie arbetstiden uppgår till 10 timmar per dag, kunde tiden exempelvis så fördelas, att arbetsgivaren disponerade 8 timmar och arbetaren 2 timmar dagligen av arbetstiden. Arbetsgivaren skulle icke mot arbetarens vilja kräva övertidsarbete. För allt arbete hos arbetsgivaren skulle arbetaren äga uppbara kontant timavlöning enligt kollektiva löneavtalen, på samma gång som arrendet ävenledes betalades endast i reda penningar. Detta är ett förslag i breda drag. För att realisera detta krävas visserligen åtskilliga nybyggnader, särskilt vad uthusen beträffar, men kostnaderna härför torde relativt ej bliva så stora. Ej heller torde det för lantarbetarna möta oöverstigliga svårigheter att anskaffa nödvändiga inventarier.

Av synnerligen stor vikt är emellertid, att lantarbetarna få något att intressera sig för. Detta skulle göra tillvaron drägligare för dem. Ett litet välskött småbruk skulle helt visst bereda dem större existensmöjligheter. Fördelen med detta slag av småbruk är den, att den maskinella kraften kunde även här användas i full utsträckning.

Lantarbetarna finge bliva delvis självständiga småbrukare. Sinnet för ekonomiska frågor odlades. För den begåvade och intresserade lantarbetaren kunde säkerligen härigenom givas avanceringsmöjligheter. Det är den fullständiga bristen på avanceringsmöjligheter, som hållit hela kåren nere i fattigdom och elände. Framtidsbilden för lantarbetaren har varit och är hemsk och skräm-

mande. Den är att få gå antingen som ett inventarium på gården eller sluta ålderns dagar på fattighuset. Detta framtidsperspektiv giver ingen hänförelse eller lyftning åt arbetet.

Lantarbetarekåren hotas för närvarande av fullständig misär. Sedan 1921 har lantarbetsgivarna bedrivit en onödigt hård lönereduceringspolitik. Knåppast någon annan arbetaregrupp har så dåligt betalt för sitt arbete som just lantarbetarna.

Allmänheten torde emellertid leva i den föreställningen, att lantarbetarna ha det relativt ganska väl ställt. Detta är dock en grov villfarelse, grundad på missvisande uppgifter. Vid förra årets förhandlingar bjödo arbetsgivarna en timlön av 30 öre och utan några naturaförmåner. Enligt riksvalets bestämmelser utgör den ordinarie arbetstiden per år räknat i runt tal 2,775 timmar. Sjukrisktimmarnas antal uppgå i medeltal till omkring 125 stycken per individ. Den effektiva arbetstiden för en timavlönad lantarbetare blir således omkring 2,650 timmar, eventuella rykttimmar ej inberäknade. Endast under förutsättning, att samtliga arbetstimmar under året utnyttjades, skulle årsinkomsten för timavlönad lantarbetare med de timlöner, arbetsgivarna bjödo, blivit i bästa fall omkring 795 kr. I vissa trakter av vårt land tillämpas också dessa timlöner. Visserligen tillförsäkrades de organiserade lantarbetarna inom jordbruksdistrikten genom det avtal, som blev resultatet av senaste förhandlingar, en timlön av 40 öre. I bästa fall erhålles genom denna timlön en årsinkomst av 1,060 kr. För lantarbetare med s. k. stat torde inkomsten sammanlagt uppgå till omkring 1,200 kronor per år. Om en medelstor lantarbetarefamilj under oerhörda försakelser förmår draga sig fram på nu nämnda inkomster, så blir ställningen fullständigt ohållbar för de större lantarbetarefamiljerna. Utvägar måste sökas för att rädda kåren från fullständig misär. Vårt land är icke i längden betjänat med, att en av vårt samhälles största arbetarekårer hålles nere under för människan ovärdiga levnadsförhållanden. Att låta det utan vidare gå såsom hitintills kommer att sluta med en katastrof.

Samhället bör icke stå likgiltigt inför detta spörsmål. Det är nödvändigt, att lantarbetarekåren höjes på ett högre socialt plan. Den bör icke stå utanför den sociala lagstiftningen. Kåren är i stort behov av upplysning. Lantarbetareungdomens fortsatta undervisning och utbildning i yrket är mycket försummad. Fattigdomen lägger för närvarande hinder för dessa unga att besöka skolor för fortsatt undervisning och utbildning. Även inom detta lager av vårt folk finnes mycken intellektuell kraft att tillvarataga.

Statsmakterna böra ordna det bättre för denna kår. *Arbetstidsfrågan, bostadsfrågan, lantarbetarnas rättsliga ställning, lantarbetarnas lönefråga, avancerings- och bildningsmöjligheter*, med ett ord sagt *lantarbetarekårens sociala lyftning* är ett spörsmål av så vital betydelse, att det bör bliva föremål för statsmakternas särskilda intresse.

Med anledning av det anförda hemställes sålunda,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta *allsidigt* utreda lantarbetarefrågan och för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 31 januari 1924.

Oscar E. Sjölander.